

REKOMMENDATION: ANVÄNDNING AV PRISJUSTERINGSKLAUSULER

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan har utrett de prisjusteringsklausuler som tillämpas på marknaden i avtal mellan handeln och primärproducenter. Enligt den prisjusteringsklausul som en aktör inom dagligvaruhandeln tillämpar i avtal med långa prisperioder kan man vid behov förhandla om eventuella prisändringar. Primärproducentens möjlighet till prisjustering är dock så till vida skenbar att den är helt och hållet beroende av den andra avtalspartens vilja och samtycke från fall till fall, trots att prishöjningstrycket för produktens del skulle bero på en oförutsedd kostnadsstegring på marknaden.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan anser att ett avtalsvillkor liknande den beskrivna klausulen i ett avtal till fast pris och med lång prisperiod är oskäligt. Att tillämpa det i ett avtalsförhållande mellan handeln och en primärproducent strider mot god affärssed. Ett oskäligt avtalsvillkor kan jämkas.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan rekommenderar att i ett avtal till fast pris och med lång prisperiod ska det finnas en genuin prisjusteringsklausul särskilt för den händelse att de omständigheter som ligger till grund för avtalspriset förändras väsentligt. Behov av en dylik prisjusteringsklausul föreligger särskilt när avtalsparterna inte befinner sig i en jämbördig ställning i förhållande till varandra och det fasta priset ska uppges innan produktionskostnaderna och skördevolymen är kända. Av prisjusteringsklausulen ska då entydigt framgå den mekanism enligt vilken produktens pris ändras när vissa villkor är uppfyllda. Prisändringen kan exempelvis bindas till ett visst index. En prisändring är då möjlig i ett avtal med lång prisperiod och till fast pris utan att parterna behöver föra några särskilda förhandlingar och utan att den andra parten behöver ge sitt samtycke till prisändringar från fall till fall.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan har i oktober 2021 informerats om att en aktör inom handeln har begärt anbud av primärproducenter på säsongprodukter senast 31.10.2021. Ett anbud till fast pris skulle lämnas för prisperioden 1.8.2022 – 31.5.2023. Anbudet skulle lämnas nio månader före prisperiodens början. Prisperioden har sträckt sig 19 månader framåt från den tidpunkt då anbudet skulle lämnas. Anbudet skulle vara till fast pris. Enligt handelns standardavtalsvillkor

som tillämpas på avtalet kan man förhandla om en eventuell prisjustering med beaktande av marknadspriset.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan har utrett rådande avtalspraxis i branschen och förfarandets förenlighet med god affärssed samt hört aktörer i branschen. Nämnden har hört tiotal aktörer i branschen både muntligt och skriftligt.

Enligt en omfattande och enhetlig utredning som presenterats för nämnden har en aktör i handelsbranschen begärt anbud på säsongprodukter av primärproducenter på det sätt som beskrivs och de villkor som nämns ovan. Ett anbud till fast pris på säsongprodukter skulle lämnas klart innan produktionskostnaderna och skördevolymen var kända. Det har således varit fråga om ett avtal till fast pris och med lång prisperiod.

Den berörda aktören inom dagligvaruhandeln har berättat för nämnden bland annat att leverantörerna av vissa säsongprodukter konkurrensutsätts varje skördesäsong. Enligt vad de berättat kan man förhandla om produktpriset på det sätt som konstaterats i upphandlingsramavtalet på den ena avtalspartens begäran med beaktande av marknadspriset. Andra aktörer inom dagligvaruhandeln förutsätter enligt vad de berättat inte långa prisperioder vid prissättningen av säsongprodukter, utan handeln med säsongprodukter förs enligt efterfrågan och utbud till ett kontinuerligt varierande marknadspris.

Enligt de primärproducenter som hörts i ärenden innebär det ovan beskrivna tillvägagångssättet, där ett fast pris ska ges innan skördevolymerna och produktionskostnaderna är kända, att handeln överför hela affärsrisken på primärproducenten. På senaste tiden har priserna på till exempel gödselmedel, energi och transporter stigit oförutsebart mycket.

Enligt vissa primärproducenter har det i praktiken inte funnits någon genuin prishöjningsmöjlighet med den berörda aktören inom dagligvaruhandeln. Affären har kunnat säga att den skaffar produkten någon annanstans, om primärproducenten har föreslagit en prishöjning på grund av de högre produktionskostnaderna. Vissa primärproducenter har berättat att affären har hotat att ersätta produkterna med motsvarande utländska, om inte priser fås ner. Enligt primärproducenterna är situationen problematisk, eftersom det på grund av handelns koncentrationen i praktiken inte är möjligt att sälja till en annan kedja. När affären inte går med på att höja produktpriset trots att produktionskostnaderna har stigit måste primärproducenten sälja sina produkter med förlust eller kompostera dem.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjans bedömning av ärendet

Bakgrund: nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjans rekommendationer av 13.12.2019 och 20.11.2020

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan konstaterar till en början att nämnden har 13.12.2019 gett en rekommendation som gällde skydd för den svagare avtalsparten. Nämnden har konstaterat att när avtalsförhållanden mellan en producent och handeln bedöms måste man å ena sidan beakta det rådande marknadsläget och å andra avtalsparternas ställning i avtalsförhållandet. En exceptionell stark marknadsställning betyder att handeln har särskild skyldighet att se till att den inte missbrukar sin ställning i förhållande till sina avtalspartner. Dagligvaruhandeln i egenskap av den större och kunnigare avtalsparten ska se till att den svagare avtalspartens rimliga intressen beaktas på behörigt sätt i avtalen.

Dessutom har nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan 20.11.2020 gett en rekommendation där nämnden har konstaterat att det är i bägge avtalsparternas intresse att de avtalsvillkor som tillämpas i avtalsförhållandet är klara, entydiga och tillräckligt detaljerade.

Bedömning av ärendet

I ärendet är det fråga om att primärproducenten skulle meddela ett fast pris på sin produkt för en prisperiod som sträcker sig 19 månader framåt från den tidpunkt då anbudet lämnas. Anbudet skulle lämnas till den aktör inom dagligvaruhandeln som begärt anbud nio månader före prisperiodens början. Enligt handelns standardavtalsvillkor kan man förhandla om produktpriser på den ena avtalspartens begäran med beaktande av marknadspriset.

Avtalsrättsligt är det i ärendet fråga om ett eventuellt oskäligt avtalsvillkor och jämkning av det.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan konstaterar att om ett avtalsvillkor är oskäligt eller tillämpningen av det leder till en oskälighet, kan villkoret jämkas. När man bedömer om ett avtalsvillkor är oskäligt beaktas avtalets hela innehåll, avtalsparternas ställning, de förhållanden som rått när avtalet ingicks och därefter samt övriga omständigheter. Avtalshelheten ska vara rättvis för avtalsparterna. Även ett villkor som gäller handelspriset kan jämkas.

Vid jämkning beaktas alltid avtalsparternas faktiska förhållanden var gäller kunskaper och färdigheter samt ekonomi. Vid jämkning beaktas också särdragen hos det aktuella fallet. När det

ärende som det nu är fråga om bedöms måste man beakta bland annat branschens särdrag, såsom det rådande marknadsläget och avtalsparternas ställning i avtalsförhållandet.

Beträffande marknadsläget konstaterar nämnden att dagligvaruhandelsmarknaden är mycket centraliserad i Finland, varför dagligvaruhandeln har en exceptionellt stark ställning på marknaden. I ett sådant marknadsläge är primärproducentens möjlighet att välja köpare till sina produkter begränsad. Dessutom är primärproducentens möjlighet att förhandla om avtalsvillkoren med handeln de facto begränsad till följd av handelns praxis med standardvillkor.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan konstaterar att när den ena avtalsparten har svagare sakkunskap än den andra eller är direkt ekonomiskt beroende av den andra avtalsparten, såsom primärproducenten i detta fall, är jämkning motiverad på grund av även en mindre obalans. Nämnden konstaterar att i en dylik situation är avtalsparterna inte jämbördiga, utan mellan dem råder en betydande obalans: primärproducenten är ekonomiskt beroende av avtalsförhållandet med handeln. Därför ha primärproducenten inte verklig avtalsfrihet i förhållande till handeln. I praktiken har primärproducenten inte nödvändigtvis några alternativa avtalspartner. Däremot har handeln på grund av sin exceptionellt starka ställning ett ekonomiskt övertag, eftersom den har sakkunniga resurser till sitt förfogande och möjlighet att välja sin avtalspartner bland många. En liknande konstellation kan föreligga inom vissa livsmedelsgrupper även mellan primärproducenten och en aktör inom livsmedelsindustrin.

Bedömningen av ärendet påverkas också av att de villkor som tillämpas på avtalsförhållandet mellan handeln och primärproducenten oftast är färdiga standardavtalsvillkor som utarbetats ensidigt av handeln. För en jämkning av avtalsvillkoret talar också att den ena avtalsparten har utarbetat det ensam. Handeln har utarbetat sitt avtalsvillkor färdigt på förhand, varvid primärproducenten inte har någon genuin möjlighet att förhandla om avtalsvillkoren.

Bedömning det ärende som nu är föremål för granskning

I samband med hörandet har det inte framgått att prisjusteringsklausulen skulle ha tillämpats i verkligheten. Med beaktande av de ovannämnda omständigheterna konstaterar nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan att en prisjusteringsklausul som endast öppnar en möjlighet till prispförhandlingar kan anses vara enbart formell. I praktiken innebär det att handeln i egenskap av den starkare avtalsparten har möjlighet att besluta om varans pris oberoende av att omständigheterna har förändrats på ett oförutsägbart sätt.¹ Primärproducenten har inte någon

¹ Sådana villkor kan också bedömas med stöd av 7 § i konkurrenslagen (948/2011).

verklig möjlighet till prisjustering, även om prishöjningstrycket skulle bero på en oförutsedd kostnadsstegring på marknaden.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan anser att den aktuella prisjusteringsklausulen i ett långvarigt avtal till fast pris mellan handeln och primärproducenten är ett oskäligt avtalsvillkor. Den berörda affärens förfarande strider således mot god affärssed.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan betonar att ett oskäligt avtalsvillkor kan jämkas. Skälighet förutsätter att småföretag skyddas, varvid de rättigheter och skyldigheter för avtalsparterna som följer av avtalet måste vara i balans som helhet. Också avsaknaden av en prisjusteringsklausul i ett långvarigt avtal kan jämkas.

Nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan betonar att det är i bägge avtalsparternas intresse att de avtalsvillkor som tillämpas i avtalsförhållandet är klara, entydiga och tillräckligt detaljerade. Nämnden rekommenderar att i ett avtal till fast pris och med lång prisperiod ska det finnas en genuin prisjusteringsklausul särskilt för den händelse att de omständigheter som ligger till grund för avtalspriset förändras väsentligt. Behov av en sådan prisjusteringsklausul föreligger särskilt när avtalsparterna inte befinner sig i en jämbördig ställning i förhållande till varandra och det fasta priset ska uppges innan produktionskostnaderna och skördevolymen är kända. Av prisjusteringsklausulen ska då entydigt framgå den mekanism enligt vilken produktens pris ändras när vissa villkor är uppfyllda. Prisändringen kan exempelvis bindas till ett visst index. En prisändring är då möjlig i ett avtal med lång prisperiod och till fast pris utan att parterna behöver föra några särskilda förhandlingar och utan att den andra parten behöver ge sitt samtycke till prisändringar från fall till fall.

Nämnden påpekar, liksom i sina tidigare rekommendationer, att handelns exceptionellt starka ställning på marknaden innebär att den har särskild skyldighet att se till att den inte missbrukar sin ställning i förhållande till sina avtalspartner.

I behandlingen av ärendet har deltagit ordföranden för nämnden för god affärssed inom livsmedelskedjan, professor Veikko Vahtera och medlemmarna vicehäradshövding Risto Airikkala, professor Niklas Bruun, professor Kirsi-Maria Halonen, ingenjör Ilkka Mäkelä, verkställande direktör Hannu Pellinen och juris doktor Kari-Pekka Syrjä.

Veikko Vahtera
ordförande

Paula Paloranta
sekreterare